

VIBE traject

Voedselstrategie voor gemeente en de regio

Gemeente
Amsterdam

metropool
regio **amsterdam**

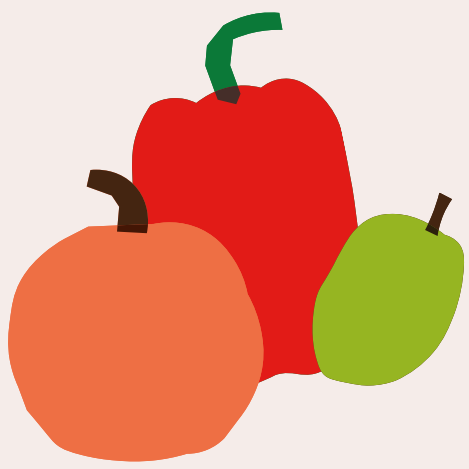
Gemeente Almere

voedsel.
verbindt

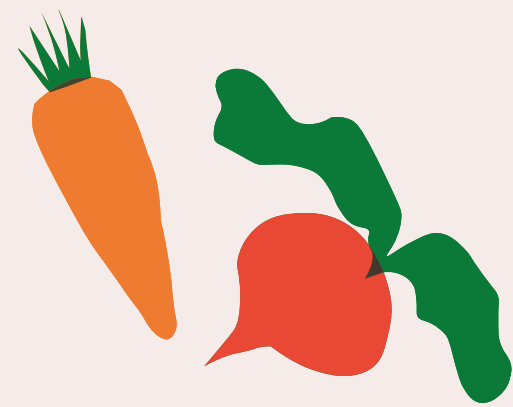
VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Voedselvraagstuk in de MRA	5
3. Waarom zou je met voedsel aan de slag willen gaan?	7
4. Hoe zou je met voedsel aan de slag kunnen gaan?	13
5. Actie!	18
Colofon	19

1. Inleiding

Voedsel speelt een essentiële rol in ons dagelijks leven, maar het wordt ook steeds meer een onderwerp van beleid. In een wereld waarin ongezond en niet-duurzaam voedsel overal en altijd beschikbaar is, worden de nadelige gevolgen voor de samenleving steeds duidelijker. Niet alleen voor onze gezondheid, maar ook voor de duurzaamheid van onze steden en regio's.

Sinds 2024 staat voedsel als ambitie in de nieuwe MRA-agenda 2024-2028 'Anders kijken, anders doen'. Als regio stellen we als doel om toe te werken naar 25% van ons voedsel uit de eigen regio. Wij zien lokaal geproduceerd voedsel hierin als middel om het voedselsysteem duurzamer, eerlijker en gezonder te maken; het uiteindelijke doel van deze ambitie. Om hier invulling aan te geven, hebben we de afgelopen tijd gesprekken gevoerd met ambtenaren uit 10 gemeenten. Het centrale thema? Een voedselstrategie. Ook hebben we een aantal sessies georganiseerd met als doel om samen te verkennen hoe we door samenwerking een sterke en duurzame voedselstrategie kunnen formuleren. Ambtenaren sloten zich aan omdat ze interesse hebben in het onderwerp en willen bijdragen aan veranderingen binnen hun eigen gemeenten en aan een gezamenlijke aanpak binnen de regio.

Nu is het aan jou. Wat heeft jou ertoe bewogen om dit boekje op te pakken? Misschien is er binnen jouw gemeente (of provincie) een discussie gaande over voedsel. Of er is iets gebeurd, of misschien juist níét gebeurd, waardoor je voelt dat het tijd is om actie te ondernemen.

Vul hier in: Wat speelt er in jouw gemeente (of provincie) dat jou motiveert om met voedselbeleid aan de slag te gaan?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Motivatie is een belangrijke drijfveer in ons werk. Weten waarom je bezig bent met dit thema gaat je helpen als het even tegenzit. Onthoud de reden dat jij dit boekje hebt opgepakt!

Hoe en wat van deze module

Het VIBE traject - *voedsel in beleid expertise traject* - is bedoeld om gemeenten die 'iets willen doen met voedsel' te ondersteunen. Tijdens gesprekken die gevoerd zijn in de regio, gaven ambtenaren aan dat er binnen hun organisatie enthousiasme is op dit onderwerp maar dat er vaak nog geen capaciteit of bestuurlijke aandacht is. Deze module probeert handvatten te geven aan deze ambtenaren zodat zij kunnen bijdragen aan een gezond, toegankelijk en duurzaam voedselsysteem.

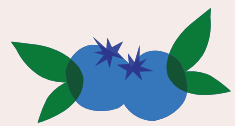
Deze interactieve lesmodule bevat zowel wetenschappelijke kennis als ervaringen van koplopers op het thema voedsel. Daarnaast zijn er ook een aantal oefeningen die je samen met collega's of alleen kunt maken. Sommige oefeningen zijn kort om je gedachten op een bepaald onderwerp te prikkelen. Andere oefeningen zijn groter en bieden een eerste stap om aan de slag te gaan. Ook vind je door de hele module heen tekstboxen waarin voorbeelden van andere gemeenten te vinden zijn ter inspiratie. Wil je hier meer over weten of heb je vragen? Neem dan contact op de MRA-directie: info@metropoolregioamsterdam.nl. Dan wordt je in contact gebracht met degene die jou verder kan helpen.

Dit boekje bestaat uit 4 hoofdstukken. De inleiding heb je zojuist gelezen en gaat over de 'waarom' van deze module. In hoofdstuk 2 kijken we naar het voedselvraagstuk in de Metropoolregio Amsterdam. Daarna, in hoofdstuk 3, zoomen we in op jouw eigen gemeente: wat is typisch voor jouw gemeente? Dit doen we aan de hand van het Rad van de Leefomgeving.

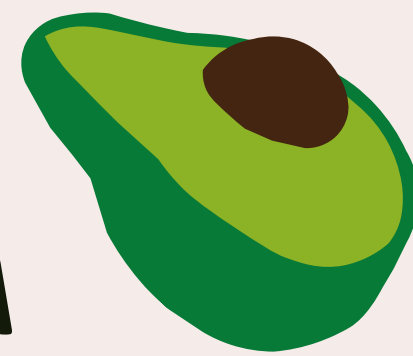
Je gaat kijken naar ambities die belangrijk zijn, hoe je voedsel hieraan kan verbinden en welke initiatieven er al zijn (voedsel als middel om een doel te bereiken). Dit ga je in hoofdstuk 4 verder uitwerken. Tot slot, hoofdstuk 5 ter afsluiting met daarin een overzicht van interessante series, boeken, podcasts, films die jou misschien verder kunnen helpen.

We begrijpen dat nog niet iedere gemeente toe is aan een eigen voedselstrategie. Soms door gebrek aan kennis. Soms door gebrek aan capaciteit of aandacht. Toch kan dit boekje nuttig voor je zijn. Hierin delen we kennis, ervaringen en tips hoe jij meer kan doen met voedsel binnen jouw gemeente. Heb je na het lezen van deze module vragen over hoe dit jou kan helpen? Neem dan contact op met de MRA-directie.

2. Voedselvraagstuk in de MRA

Voedsel is een belangrijk thema in de MRA. Hoe wij voedsel produceren, verwerken en consumeren is bepalend voor het landschap in de MRA, voor de brede welvaart van de regio en voor de duurzaamheid van onze samenleving. In deze verstedelijkte regio is nog steeds meer dan de helft van het landoppervlak in gebruik voor voedselproductie [1]. De MRA is met haar logistieke knooppunten als de haven van Amsterdam en Schiphol bovendien een belangrijke schakel in het wereldvoedsel-systeem.

Het huidige voedselsysteem zet landschap, brede welvaart en duurzaamheid echter onder druk. We produceren veel voedsel voor de export, maar we importeren ook veel. Daarmee wordt de bodem, het watersysteem, de biodiversiteit en het klimaat grootschalig belast. Binnen de MRA en binnen Nederland lopen we daardoor tegen grenzen aan. Maar ook wereldwijd is de impact van deze manier van voedselproductie groot. Nederland mag een groot exporteur zijn, we produceren niet voldoende voedsel om onszelf te voeden. We gebruiken namelijk twee keer de hoeveelheid land die we zelf beschikbaar hebben [2]. We eten bovendien veel bewerkt en ongezond voedsel. Dat leidt tot meer welvaartsziektes, zoals obesitas, hart- en vaatziektes etc., met name bij mensen met een laag inkomen. Dat leidt tot een gezondheidskloof, waarbij de 20% meest welvarende Nederlanders tot wel 24 gezonde levensjaren meer heeft dan de minst welvarende Nederlanders [3]. Dit komt niet doordat men minder wilskracht heeft gekregen, maar omdat de omgeving ongezonder is geworden. Nederlanders halen het grootste deel van hun voedsel bij de supermarkt. 80% van het aanbod in de supermarkt behoort niet tot een gezond voedingspatroon [4].

Voedsel biedt echter ook een kans. Door het voedselsysteem anders in te richten is het mogelijk om productielandschappen te creëren die biodiversiteit ondersteunen, waterkwaliteit bevorderen en klimaatverandering mitigeren. Voedsel is daarnaast een van onze belangrijkste middelen in de preventie van ziekten. We hebben meer soorten voedsel tot onze beschikking dan ooit tevoren. Die diversiteit kan ook juist een bijdrage leveren aan onze gezondheid. Voedsel kan een middel zijn voor het verkleinen van de gezondheidskloof. Daarbij is het essentieel dat iedereen toegang heeft tot gezonder en duurzamer voedsel. Een voedselsysteem dat rechtvaardig is. Dit kan alleen als de omgeving het maken van de gezonde en duurzame keuze stimuleert. Per slot van rekening wordt wat wij eten voor bijna iedereen niet bepaald door wat we zelf produceren, maar door wat een ander produceert, verwerkt en wat de supermarkt aanbiedt.

Het gesprek over voedsel leeft en waarom zou het niet? Het is een belangrijk onderdeel van ons sociale leven en het vormt onze identiteit. De Metropoolregio Amsterdam is rijk aan culturen die een enorme diversiteit aan producten, eetgewoontes en gerechten te delen hebben. Er zijn traditionele producten die Nederland en de MRA wereldwijd op de kaart zetten (zoals de Beemsterkaas). Maar er zijn ook gerechten vanuit de hele wereld die we als onderdeel van onze eetcultuur herkennen zoals de Indonesische en Surinaamse keuken.

[1] Berekend op basis van CBS gegevens.

[2] Huidig landgebruik 47.888 km², in NL is 21.888 km² in gebruik voor landbouw (72% voor productie van vlees en zuivel). In het buitenland is nog minimaal 26.000 km² in gebruik voor Nederlandse voedselproductie. Strootman landschapsarchitecten, CML (2024). Nederland Veganland? Prijsvraag Stichting EFL. <https://nederlandveganland.nl/Nederland-Veganland.pdf>

[3] Sociaal Economische Raad (2023). Gezond opgroeien, wonen en werken: Naar een structurele gezondheidsaanpak en bestrijding van sociaal-economische gezondheidsverschillen.

[4] Poelman, M. P., Dijkstra, S. C., Djojosoeparto, S. K., de Vet, E. W. M. L., Seidell, J. C., & Kamphuis, C. B. M. (2021). Monitoring van de mate van gezondheid van het aanbod en de promoties van supermarkten en out-of-home-ketens: Inzicht in de huidige stand van zaken en aanbevelingen voor het opzetten van een landelijke monitor. Wageningen University & Research. <https://doi.org/10.18174/555613>

Elke gemeente heeft wel een link met ons voedselsysteem, of het nou een regio is waar veel voedsel wordt geproduceerd, wordt verwerkt, of wordt bereid. Wat is typisch voor jouw gemeente? Dit kunnen meer dan een van de volgende onderdelen in de voedselketen zijn. Je kan ook buiten de genoemde categorieën denken, deze staan er slechts ter inspiratie.

Voedselproductie :
.....
.....
.....
.....

Transport:
.....
.....
.....
.....

Export/import:
.....
.....
.....
.....

Voedselverwerking:
.....
.....
.....
.....

Voedselconsumptie:
.....
.....
.....
.....

Denk bijvoorbeeld bij voedselproductie aan een gemeente met agrariërs waar veel voedsel wordt verbouwd en waar men trots is op de regionale producten. Of werk jij voor een gemeente waar veel restaurants of culinaire ondernemers te vinden zijn.

Marktkraam voor lokale producten | gemeente Almere

Om een impuls te geven aan de verkoop en consumptie van lokale producten heeft de gemeente Almere, door het marktreglement aan te passen, extra ruimte gereserveerd op de weekmarkten voor lokaal geproduceerde landbouwproducten. Dit project komt voort uit de wens van de gemeente om de inwoners van de stad meer in verbinding te brengen met de lokale voedselproducenten in en om de stad.

Ambities: lokale voedselproductie, impuls voor lokale ondernemers, duurzamere voedselketen

Beleidsvelden: economie

Betrokken partijen: gemeente Almere en o.a. Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold, Biofood B.V., Hemus

Benodigdheden: aanpassing regelgeving

Zijn er voedsel gerelateerde problemen die de aandacht van jouw gemeente vragen?

.....
.....
.....
.....

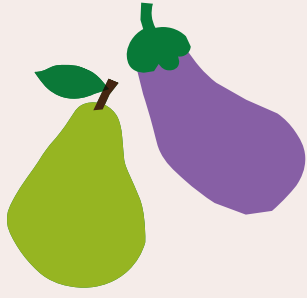
Denk bijvoorbeeld aan obesitas, ongezonde voedselomgeving, ...

Is er iets waar jouw gemeente trots op is wat te maken heeft met voedsel?

.....
.....
.....
.....

Denk bijvoorbeeld aan een streekproduct of een bijzondere samenwerking, ...

3. Waarom zou je met voedsel aan de slag willen gaan?

Voedsel is een essentieel thema dat raakt aan verschillende aspecten van onze samenleving. Of het nu gaat om gezondheid, duurzaamheid of economische vitaliteit, voedsel heeft een centrale rol. Tegelijkertijd worden we geconfronteerd met problemen zoals ongezonde eetpatronen, milieuschade door voedselproductie en ongelijkheid in toegang tot voedsel.

Voedsel, is dat iets voor de gemeente?

Als gemeente ben je verantwoordelijk voor het uitvoeren van verschillende wettelijke taken. Denk bijvoorbeeld aan het omgevingsbeleid, vergunningverlening, volksgezondheid (in de vorm van de GGD), verkeer/vervoer, afvalbeheer en onderwijs. Voedsel kan gelinkt worden aan veel van deze verantwoordelijkheden. Hieronder staat een lijstje met voorbeelden:

- GGD: gezondheid
- Vergunningverlening: vestigingsbeleid (ongezond eten)
- Vervoersbewegingen
- Omgevingsvisie
- Concentratie industrie
- Educatie
- Reclame

Deze uitdagingen vragen om een integrale benadering. Een hulpmiddel om dat te doen is het rad van de leefomgeving.

Gemeente Almere heeft een gedetailleerde versie van dit rad ontwikkeld, specifiek gericht op voedsel. In deze leermodule maken we hier ook gebruik van omdat dit een goed overzicht biedt van de verantwoordelijkheden van een gemeente, maar dan toegespitst op voedsel. Er zijn uiteraard ook anderen methodes om te gebruiken om het voedselvraagstuk in kaart te brengen en om er mee aan de slag te gaan.

Het rad is verdeeld in vier kwadranten: veilige en gezonde leefomgeving, goede omgevingskwaliteit, aantrekkelijke woonomgeving en vitale economische werkomgeving. Deze kwadranten helpen om voedselbeleid vanuit meerdere perspectieven te benaderen. Zo kun je voedselbeleid koppelen aan gezondheid, de kwaliteit van de omgeving, de economische impact en het woonklimaat.

Naast de kwadranten bestaat het rad ook uit twee helften: bescherming van de fysieke leefomgeving en vervulling van maatschappelijke behoeften. In de kwadranten over veiligheid en gezondheid staan thema's zoals voedselverspilling, eiwittransitie, en toegankelijkheid van gezond voedsel. Dit wordt ook wel de voedselomgeving genoemd. Aan de kant van maatschappelijke behoeften staan thema's zoals stadslandbouw, voedselhubs en horeca. Dit is het voedsellandschap. Deze thema's helpen beleidsmakers om voedsel op een holistische manier te benaderen.

Baby Groente Tas | gemeente Purmerend

De Baby Groente Tas is een wekelijkse 'maaltijd-tas' voor baby's. Het doel van de stichting is dat de groente tas een gratis basisvoorziening wordt voor iedereen, net zoals de bibliotheek. Met de tas én aanvullende producten voor 0-4 jaar, wil de stichting ervoor zorgen de volgende generatie gezonder en gevarieerder eet dan de vorige. 10 gemeenten hebben zich al aangesloten bij dit initiatief en de deelname onder bewoners is hoog: in aandachtswijken 60% en in andere wijken 90%.

Ambities: lokale en gezonde voedselconsumptie

Beleidsvelden: preventieve gezondheid, kansrijke start, sociaal, duurzaamheid, korte keten

Betrokken partijen: gemeente (beleidsmedewerker gezondheid), AGF leverancier, inpakken & distributie tassen, JGZ, verloskundigen

Voedsel als sleuteldomein binnen de leefomgeving

Het rad van de leefomgeving biedt een raamwerk om voedsel te bekijken in relatie tot bredere maatschappelijke thema's. Voedsel raakt direct aan de fysieke leefomgeving: van de veiligheid en gezondheid van inwoners tot de kwaliteit van het milieu. Het voedselbeleid beïnvloedt bijvoorbeeld het stedelijk ontwerp door de beschikbaarheid van gezonde opties in wijken en de promotie van duurzame landbouwmethoden die de omgevingskwaliteit verbeteren.

Daarnaast speelt voedsel ook een belangrijke rol in de vervulling van maatschappelijke behoeften. Voedsel is niet alleen essentieel voor de gezondheid van burgers, maar heeft ook een grote economische impact. Lokaal voedsel kan bijvoorbeeld economische kansen creëren door werkgelegenheid in de landbouw en voedselverwerking te stimuleren. Het bevordert ook de sociale cohesie, bijvoorbeeld door de oprichting van boerenmarkten en stadslandbouw projecten.

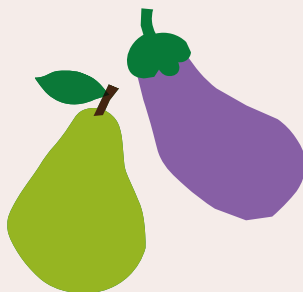
Het rad van de leefomgeving verdeelt de fysieke en maatschappelijke omgeving in vier kwadranten. Binnen de kwadranten worden de thema's met betrekking tot voedsel gekoppeld aan andere beleidsvelden, zoals gezondheid, omgevingskwaliteit, wonen en economie.

Veiligheid en gezondheid: Thema's zoals voedselverspilling en eiwittransitie hebben een directe impact op gezondheid en veiligheid. Reclame voor ongezond voedsel, toegankelijkheid van gezond voedsel, en voedselonderwijs zijn belangrijke elementen voor een gezonde leefomgeving.

Omgevingskwaliteit: Dit kwadrant omvat thema's zoals regeneratieve landbouw, eetbaar groen en natuurinclusieve voedselproductie. Deze thema's verbeteren niet alleen de omgevingskwaliteit, maar dragen ook bij aan duurzame voedselvoorziening.

Woonomgeving: Thema's als schooltuinen, moestuinen en voedselhubbs creëren een directe verbinding tussen de voedselvoorziening en de leefomgeving van burgers. Stadslandbouw biedt niet alleen voedsel, maar bevordert ook sociale cohesie.

Economische omgeving: In dit kwadrant staan (stads)boeren, supermarkten, catering en horeca centraal. Lokaal voedsel kan economische kansen creëren, zoals werkgelegenheid in de landbouw en de voedselverwerkings-sector.

Het belang van integraal werken

Het ontwikkelen van voedselbeleid vraagt om een integrale aanpak. Omdat voedselbeleid invloed heeft op zowel de fysieke leefomgeving als de maatschappelijke behoeften, kunnen verschillende beleidsdoelen elkaar versterken of juist tegenwerken. Een voorbeeld van een tegenstrijdigheid is het stimuleren van economische groei door intensieve landbouw, wat nadelig kan zijn voor de omgevingskwaliteit en gezondheid.

Het rad van de leefomgeving helpt om deze verbanden zichtbaar te maken en zorgt ervoor dat voedselbeleid niet in isolatie wordt ontwikkeld. Door integraal te werken, kunnen beleidsmakers zoeken naar oplossingen die meerdere doelen tegelijkertijd dienen, zoals het verbeteren van de gezondheid en het milieu, terwijl de economische omgeving ook wordt versterkt.

Voedsel als thema op de gemeentelijke agenda vraagt om een integrale aanpak en daarmee per

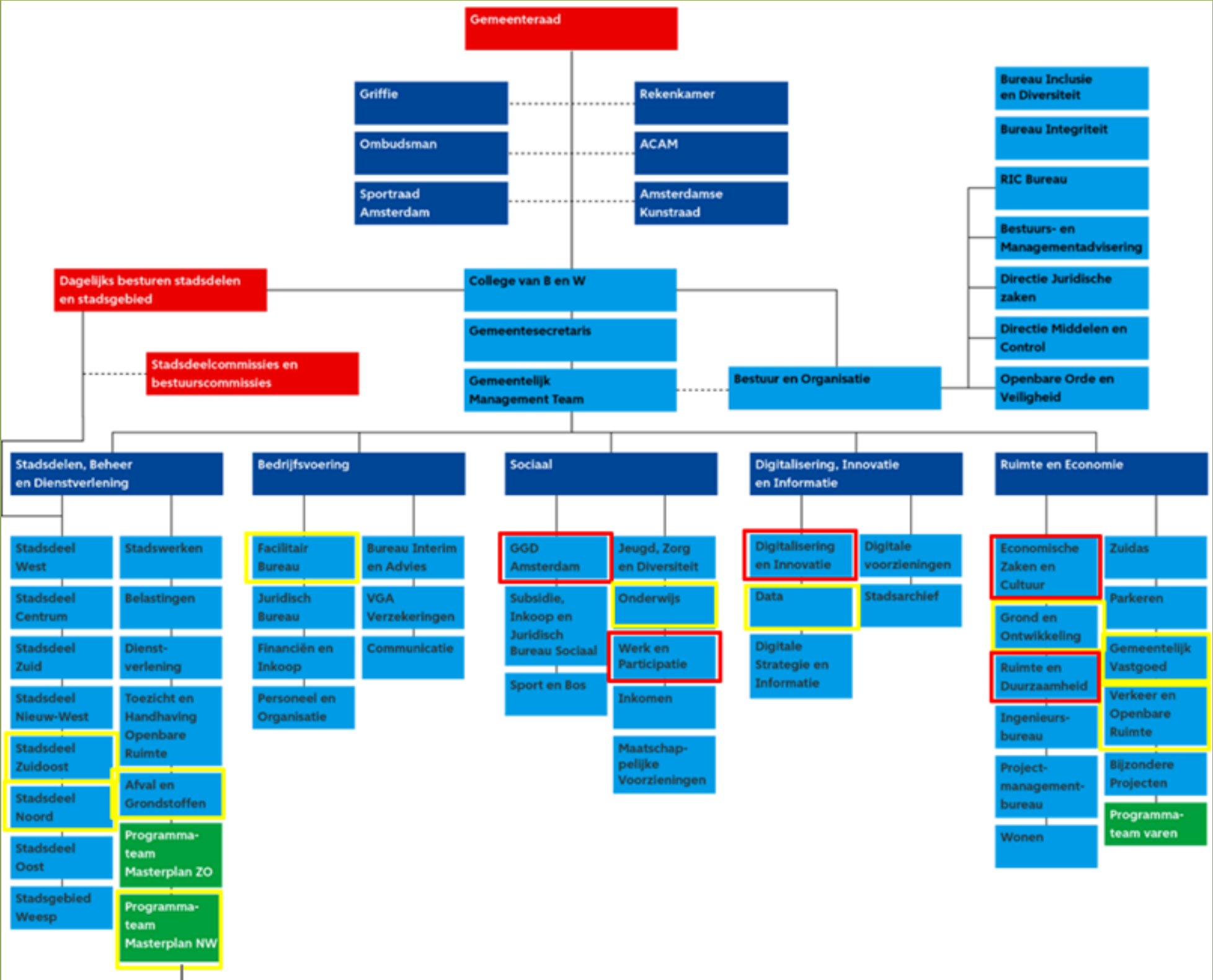
definitie om samenwerking tussen verschillende afdelingen, directies en domeinen. Deze samenwerking kan laagdrempelig beginnen door te starten met informele uitwisseling tussen collega’s van verschillende beleidsvelden: gezondheid, armoede, economie, duurzaamheid.

Eigenaarschap, ambtelijk en bestuurlijk, of vraag vanuit bewoners of ondernemers is cruciaal om stappen te kunnen zetten naar een geformaliseerde aanpak. Afhankelijk van voor geschiedenis en/of interne beleidsdoelen kan een afdeling het voortouw nemen om een samenwerking in vaste vorm te gieten. Afhankelijk van resultaten, draagvlak en tempo kunnen vervolgstappen worden gezet. Om een breed gedragen voedselstrategie uit te kunnen rollen is betrokkenheid en eigenaarschap door de hele organisatie van belang. Per voedselonderwerp kan worden gekeken welke afdeling relevant is en welke rol het speelt.

Programmteam Voedselstrategie gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam heeft sinds 2014 een programmteam voedsel. Dit team bestaat uit 8 direct betrokken medewerkers die bij andere afdelingen en aan verschillende beleidsvelden werken. Zo zijn er collega’s die werken binnen het ruimtelijke domein, maar ook de stadsdelen en de GGD zijn vertegenwoordigd in het programmteam. Daarnaast zijn er ongeveer 15 collega’s die indirect betrokken zijn, bijvoorbeeld door te werken aan de uitvoering of beheer van de openbare ruimte. In

het organogram hieronder kun je zien binnen welke afdelingen de medewerkers van het voedselteam werken. De rood omlijnde afdelingen zijn direct betrokken bij het programmteam; met de geel omlijnde afdelingen wordt samengewerkt. We laten dit zien ter inspiratie en om visueel te maken hoe verspreid het thema is binnen de organisatie.

Praktische toepassing van het rad van de leefomgeving

Hoe kan dit rad van de gemeente Almere in jouw situatie worden toegepast? Stel dat je als beleidsmaker een programma wilt ontwikkelen voor duurzame voedselvoorziening. Kijk dan eerst naar de kwadranten van het rad: je kunt samenwerken met scholen om voedselonderwijs te integreren (woonomgeving en gezondheid), lokale boeren ondersteunen (economische omgeving), en voedselverspilling verminderen (veiligheid en gezondheid). Door deze verbindingen te leggen, creëer je synergie tussen verschillende beleidsthema's.

Ook als je geen voedselstrategie kunt maken, kan de volgende oefening helpen om een duidelijk beeld te krijgen of en hoe voedsel al wordt geborgd in jouw gemeente.

Aan de slag met het rad van de leefomgeving: welke ambities zijn er binnen jouw gemeente?

Nu je een beter begrip hebt van de rol van voedsel binnen het rad van de leefomgeving, is het tijd om dit in de praktijk te brengen. Deze interactieve oefening helpt jou en je collega's om te reflecteren op jullie eigen situatie en concrete stappen te zetten.

Stap 1: Reflectie op aanleiding

Herinner je de vraag uit de inleiding: wat was de aanleiding voor jou of je gemeente om met voedselbeleid aan de slag te gaan? Neem een moment om deze aanleiding te koppelen aan de kwadranten van het rad. Gaat het bijvoorbeeld om het verbeteren van gezondheid of het versterken van de lokale economie?

Wat was voor jou de aanleiding om met voedselbeleid aan de slag te gaan?

.....

.....

.....

.....

.....

Bij welk kwadrant op het Rad van de Leefomgeving past jouw aanleiding?

- Veiligheid en gezondheid
- Omgevingskwaliteit
- Aantrekkelijke woonomgeving
- Economisch vitale werkomgeving

.....

.....

.....

.....

Voorbeeld: mijn aanleiding om iets met voedsel te gaan doen is omdat ik trots ben op de lokale producten uit mijn gemeente – hier wil ik meer bekendheid voor. Dit past binnen het kwadrant ‘versterken van de lokale economie’.

Stap 2: Verkenning van thema's

Gebruik het rad van de leefomgeving, zoals ontwikkeld door de gemeente Almere, en bekijk de thema's die relevant zijn voor jouw situatie. Werk individueel of met collega's en bespreek hoe deze thema's terugkomen in jullie gemeente. Denk bijvoorbeeld aan:

- Welke thema's binnen het kwadrant veiligheid en gezondheid zijn voor jullie relevant? Bijvoorbeeld voedselverspilling of toegankelijkheid van gezond voedsel.
- Hoe speelt de omgevingskwaliteit een rol in jullie voedselbeleid? Denk aan eetbaar groen of regeneratieve landbouw.
- Zijn er initiatieven op het gebied van woonomgeving, zoals schooltuinen of voedselhubs, die bij jullie spelen?
- Wat is de economische impact van voedsel in jullie gemeente? Denk aan supermarkten, markten of horeca.

Schrijf op welke thema's belangrijk zijn in jouw gemeente. Schrijf ook ambities op die te maken hebben met voedsel.

• *Bijv. tegengaan van voedselverspilling*

•

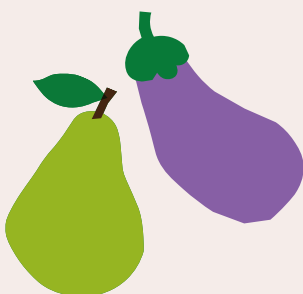
•

•

•

•

Zet deze ambities op het Rad van de Leefomgeving op de volgende pagina.

**VEILIGHEID
GEZONDHEID**

OMGEVINGSKWALITEIT

**AANTREKKELIJKE
WOONOMGEVING**

**ECONOMISCH
VITALE
WERKOMGEVING**

Stap 3: Nu je de thema's hebt geïdentificeerd die belangrijk zijn voor jouw gemeente, stel een actieplan op. Hoe kun je de thema's binnen de verschillende kwadranten versterken en verbinden? Bespreek met je team welke stappen nodig zijn om voedselbeleid integraal te ontwikkelen en aan te laten sluiten bij de fysieke leefomgeving en maatschappelijke behoeften.

- Welke afdelingen moeten worden betrokken?
- Welke partnerschappen kun je aangaan (bijvoorbeeld met boeren, scholen of ondernemers)?
- Wat zijn haalbare korte- en lange termijndoelen?

Ga na welke afdelingen te maken hebben met welke ambities. Ofwel, wie is (mede) verantwoordelijk voor het behalen van deze ambitie?

[illegible]

**Ga samen met deze collega's aan de slag met hoofdstuk 4. Hier ga je kijken welke initiatieven er al zijn in jouw gemeente en waar nog kansen zijn om iets nieuws te doen. Als je dit samen met je collega's doet versterk je de integraliteit en daarmee breid je het huidige netwerk uit.*

Conclusie

Het rad van de leefomgeving biedt een krachtig instrument om voedselbeleid holistisch en integraal te benaderen. Door voedsel te koppelen aan gezondheid, milieu, woonomgeving en economie, kun je beleid ontwikkelen dat meerdere maatschappelijke doelen dient. Daarnaast kan je het ook gebruiken om op een eenvoudige manier te monitoren hoe specifieke projecten zich ontwikkelen. Ga samen met je collega's aan de slag met de thema's die voor jullie gemeente van belang zijn, en zet de eerste stappen richting een duurzamer en gezonder voedselsysteem.

4. Hoe zou je met voedsel aan de slag kunnen gaan?

Voedsel is een thema dat steeds meer aandacht krijgt binnen het gemeentebestuur, maar tegelijkertijd lopen veel gemeenten tegen barrières aan. Er is vaak geen duidelijke politieke steun, weinig budget en beperkte capaciteit. Historisch gezien was voedsel wel een primaire verantwoordelijkheid van steden. In het verleden speelden steden een cruciale rol in de voedselvoorziening door markten te organiseren en de toevoer van voedsel te reguleren. Zoals Carolyn Steel in haar boek *Hungry City* beschrijft, waren markten de centrale plekken waar voedsel werd verhandeld en waar steden omheen werden gebouwd. Deze verantwoordelijkheid van steden voor voedsel is door de eeuwen heen verschoven, maar de rol die voedsel speelt in de vormgeving van onze steden is gebleven.

Nu, in de 21e eeuw, zien we kansen om deze verantwoordelijkheid weer op te pakken, door voedsel als thema te integreren in duurzaam stedelijk beleid. Gemeenten kunnen voedsel zien als een middel om meerdere beleidsdoelen te bereiken: gezondheid, economische vitaliteit, duurzaamheid en sociale cohesie. Ondanks de barrières zijn er talloze kansen om voedselbeleid te ontwikkelen. In dit hoofdstuk verkennen we niet alleen deze kansen, maar ook hoe je obstakels kunt ombuigen tot mogelijkheden.

Kansen binnen jouw gemeente

Gemeenten hebben verschillende aanknopingspunten om voedselbeleid vorm te geven, zelfs als voedsel geen expliciete politieke prioriteit heeft. Door voedsel te koppelen aan bestaande beleidsvelden kunnen gemeenten gebruikmaken van al lopende initiatieven en doelen:

- **Gezondheid en welzijn:** Initiatieven rond gezonde voeding kunnen worden gekoppeld aan bestaande gezondheidsprogramma's. Je kunt samenwerken met scholen, zorginstellingen, de GGD of sportverenigingen om voeding op de agenda te zetten.
- **Duurzaamheid en klimaatdoelen:** Initiatieven zoals regeneratieve landbouw, voedselbossen en het verminderen van voedselverspilling kunnen bijdragen aan klimaatdoelen en de omgevingskwaliteit. Voedselbeleid kan daarmee een belangrijke rol spelen in bredere duurzaamheidsdoelen.
- **Lokale economie en werkgelegenheid:** Lokale markten, voedselhubs en stadslandbouw bieden kansen om de lokale economie te versterken en nieuwe banen te creëren. Samenwerkingen met boeren, voedselondernemers en horeca kunnen economische vitaliteit stimuleren.
- **Gebiedsontwikkeling:** diverse vormen van stadslandbouw (moestuin tot stadsboer) als ontwerpopgave.

Het is belangrijk om te kijken naar wat al leeft in jouw gemeente. Zijn er al bestaande initiatieven waar je op kunt aanhaken? Of zijn er maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor gezond of duurzaam voedsel? Deze kunnen waardevolle partners zijn om mee samen te werken en projecten van de grond te krijgen.

Barrières ombuigen tot kansen

Hoewel er vaak obstakels zijn bij het ontwikkelen van voedselbeleid, kunnen deze barrières ook als springplank dienen voor nieuwe ideeën en samenwerkingen. Hier volgen enkele veelvoorkomende barrières en mogelijke oplossingen:

- **Geen budget?** Financiering kan vaak een uitdaging zijn, maar er zijn veel externe bronnen beschikbaar. Denk bijvoorbeeld aan de Rabobank, die actief investeert in voedselprojecten, of Europese subsidies voor duurzaamheid en landbouw. Daarnaast kunnen samenwerkingen binnen het netwerk van Voedsel Verbindt ook leiden tot nieuwe projecten waarbij gezamenlijk gezocht kan worden naar financieringsmogelijkheden.
- **Geen politieke aandacht?** Als voedsel geen politieke prioriteit heeft, kijk dan hoe het bij andere gemeentes gaat waar wel politieke aandacht is en hoe zij het hebben gedaan. Gezondheid, duurzaamheid of economische ontwikkeling kunnen allemaal verbonden worden met voedselbeleid. Activiteiten rondom voedsel of voedselondernemers kunnen wellicht de politiek beïnvloeden. Zoek ambassadeurs van buiten die het bestuur kunnen beïnvloeden. Of juist de voorbeelden van andere gemeentes die jouw bestuur kan inspireren door bijeenkomsten of netwerken zoals een City Deal of Voedsel Verbindt.
- **Weerstand op het thema?** Ervaar je weerstand van collega's of als je het hebt over voedsel? Dat het bijvoorbeeld 'geen onderwerp voor onze gemeente is'? Taal kan hierin een helpende rol bieden. Stel, je krijgt weerstand op 'minder vlees in de bedrijfskantine'. Frame de ambitie dan als *groter aanbod gezond voedsel* of *lokale producten*.
- **Gebrek aan kennis?** Veel gemeenten hebben misschien niet de nodige expertise in huis om effectief voedselbeleid te ontwikkelen. Gelukkig zijn er regionale netwerken zoals Voedsel Verbindt, die kunnen helpen met kennisdeling en samenwerking tussen gemeenten. Ook kunnen universiteiten of andere kennisinstellingen worden betrokken bij het ontwikkelen van strategisch beleid. Of sluit je aan bij het netwerk van de Metropoolregio Amsterdam. Waarschijnlijk zijn er collega's bij andere gemeenten ook bezig met soortgelijke onderwerpen waar je van kan leren.

Stichting Voedsel Verbindt

Voedsel Verbindt is een netwerkorganisatie en activerend platform dat sinds 24 april 2019 overzicht biedt van relevante Agri & Food initiatieven, ontwikkelingen, projecten en partijen uit de regio. En dat zich inzet voor een duurzaam, regionaal en circulair voedselsysteem in de provincies Noord-Holland en Flevoland. Er zijn al veel initiatieven gericht op een beter voedselsysteem in de Metropoolregio Amsterdam en omliggende agrarische gebieden. Maar hoe zorg je ervoor dat we nog meer en sneller vooruitgang boeken? Wij hebben de overtuiging dat we versnellen als meer partijen betrokken worden, elkaar weten te vinden, kennis en ervaring delen en waar mogelijk samenwerken.

Binnen Voedsel Verbindt wordt er samengewerkt op zes thema's. Op deze thema's verbinden zich provincies, gemeentes, onderzoeksinstituten en het bedrijfsleven.

De zes thema's binnen Voedsel Verbindt zijn:

- Bijdragen aan circulaire voedsleconomie
- Gezond eten is gezond leven
- Slimmere voedselstromen, schoner transport
- Meer voedsel uit eigen regio
- Talent boeien en binden voor de voedsleconomie
- Leren van eigen data

Wil je meer informatie over Voedsel Verbindt of ben je benieuwd naar de mogelijkheden om je aan te sluiten bij dit netwerk? Neem dan contact op met de programmamanager Carlo Verhart via: carlo.verhart@voedselverbindt.nl

Oplossingsrichtingen en aanvullende kansen

Als je voedsel als beleidsveld serieus wilt nemen, is het van belang om concrete stappen te zetten. Hieronder enkele oplossingsrichtingen die je kunt overwegen:

Samenwerking met lokale boeren en ondernemers:

Stimuleer korte ketens en maak ruimte voor stadslandbouw en boerenmarkten in jouw gemeente. Dit verbindt burgers direct met hun voedsel en versterkt de lokale economie.

Inzetten op educatie en bewustwording:

Voedselonderwijs is cruciaal om bewustzijn te vergroten over gezonde en duurzame keuzes. Dit kan in de vorm van schooltuinen, kookworkshops of educatieve programma's voor kinderen en volwassenen.

Voedsel als integraal onderdeel van beleid:

Door voedsel op te nemen in de bredere beleidsagenda, kun je het integreren in andere programma's, zoals gezondheidspreventie, klimaatbeleid en stedelijke ontwikkeling.

Gebrek aan lokale bewustwording:

Burgers zijn zich vaak niet bewust van de impact van hun voedselkeuzes. Gemeenten kunnen bewustwordingscampagnes opzetten en samenwerken met scholen, wijkcentra of lokale media om informatie te verspreiden over gezond en duurzaam eten.

Arbeidstekorten in de landbouwsector:

Er is vaak een tekort aan arbeidskrachten in duurzame landbouw. Gemeenten kunnen programma's opzetten met lokale onderwijsinstellingen om jongeren te betrekken bij de landbouwsector, bijvoorbeeld door stages of leertrajecten te creëren.

Afstand tot landelijke politiek:

Gemeenten kunnen zich soms beperkt voelen in hun invloed op landelijk voedselbeleid. Door samen te werken binnen regionale netwerken zoals Voedsel Verbindt of via lobbygroepen, kunnen gemeenten collectief druk uitoefenen op de landelijke politiek om beleid te versoepelen of aan te passen.

Fragmentatie van beleid en afdelingen:

Voedselbeleid raakt verschillende beleidsvelden, wat kan leiden tot fragmentatie. Een oplossing hiervoor is het aanstellen van een voedselcoördinator binnen de gemeente, die ervoor zorgt dat de verschillende afdelingen samenwerken aan integrale voedselbeleidsdoelen.

Logistieke uitdagingen rond korte ketens:

Het opzetten van korte ketens kan logistiek uitdagend zijn, vooral voor kleinschalige boeren. Gemeenten kunnen voedselhubs creëren die als verzamel- en distributiepunten dienen, wat niet alleen de logistieke last vermindert, maar ook werkgelegenheid creëert en de lokale economie versterkt.

Haarlem – verbod vleescampagne

Eind 2021 heeft de Haarlemse gemeenteraad de motie "verleid niet tot het verergeren klimaatcrisis" aangenomen. Met deze motie wordt verzocht om reclames voor producten die bovenmatig bijdragen tot het uitstoten van CO₂, zoals vliegreizen, vervoermiddelen die voornamelijk gebruikmaken van fossiele brandstoffen en producten uit de bio-industrie, niet langer toe te staan op locaties die de gemeente zelf in beheer heeft. Denk hierbij aan Abri's, bushokjes, MUPI's en driehoeksborden in de openbare ruimte. Dit kan privaatrechtelijk geregeld worden door voorwaarden te stellen zodra een aanbesteding voor nieuwe concessies wordt geformuleerd voor de exploitatie van de locaties. Om dit te kunnen vaststellen zijn door het college eerst heldere definities van de te weren producten geformuleerd. De definities zijn nu opgenomen in het beleidsstuk. Dit beleidsstuk geeft de benodigde kaders voor een dergelijke aanbesteding. Haarlem gaat op de locaties die zij zelf in beheer heeft in het vervolg geen reclames meer toestaan voor fossiele producten, voor vlees- en visproducten en voor maaltijden waar vlees of vis in zit. Haarlem wil deze vormen van reclame weren omdat deze producten een negatieve impact hebben op het klimaat en op de volksgezondheid. Dit past niet in de beleidsdoelen van de gemeente. Ook is aangetoond dat minder reclame zorgt voor minder consumptie.

Ambities: weren van reclames met grote impact op klimaat

Beleidsvelden: Circulaire Economie

Betrokken partijen: Gemeente Haarlem. (Indirect concessiehouders reclameruimte)

Interactieve oefening: Breng de kansen in kaart in jouw gemeente

Nu je de barrières en kansen kent, is het tijd om samen met je collega's na te denken over concrete acties. Gebruik de volgende stappen om te brainstormen en een actieplan op te stellen:

Stap 1: Identificeer kansen in jouw gemeente

Bekijk de huidige beleidsdoelen en maatschappelijke initiatieven. Waar zijn er raakvlakken met voedsel? Denk aan gezondheidscampagnes, klimaatdoelen of economische stimulering.

Maak een lijst met initiatieven die lopen binnen jouw gemeente. Zowel initiatieven die gestart zijn vanuit de gemeente als vanuit burgers: *bijv. schoolmoestuintjes, lokale marktkraam, sociale voedselbank, ...*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Verdeel deze initiatieven over de kwadranten van het rad van de leefomgeving hieronder.

Stap 2: Zoek naar samenwerking

Maak een lijst van potentiële partners, zoals collega's, lokale boeren, voedselondernemers, scholen en maatschappelijke organisaties. Wie kan helpen om projecten van de grond te krijgen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vergelijk het Rad van de Leefomgeving dat je hebt ingevuld in hoofdstuk 3 met de tabel van hoofdstuk 4. Waar is er overlap? En waar zijn er nog kansen om meer te doen met voedsel omdat het wel een ambitie is?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

OMGEVINGSKWALITEIT

AANTREKKELIJKE WOONOMGEVING

ECONOMISCH VITALE WERKOMGEVING

Stap 3: Stel een actieplan op

Ga in gesprek met collega's van de afdelingen die je hebt opgeschreven. Kijk samen naar mogelijkheden om meer te doen met voedsel en het te verankeren in het beleid.

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines, typical of primary school writing paper. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Stel haalbare doelen op. Begin klein met een pilotproject of bewustwordingscampagne, en breid daarna uit. Welke afdelingen en externe partners kunnen helpen om dit te realiseren?

A series of horizontal dotted lines for writing.

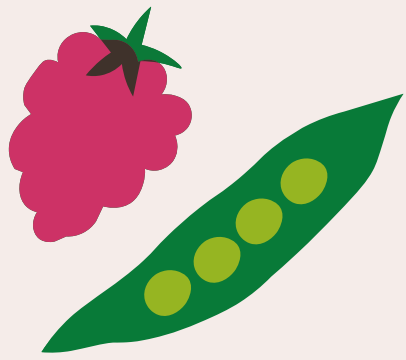
Samen met inwonersinitiatief Haarlem Food Future

Haarlem werkt intensief samen met inwonersinitiatief Haarlem Food Future aan het verduurzamen van de voedselvoorziening in Haarlem. Samenwerken met deze lokale, overkoepelende organisatie is essentieel om partijen in de stad te bereiken en individuele projecten concreet verder te brengen. Haarlem focust zich op het stimuleren van een duurzame voedselkeuze (meer plantaardig), zo lokaal mogelijk produceren en consumeren en voedselverspilling voorkomen en verminderen.

Project de Gered Voedselschakelaar :
In Haarlem en omstreken zijn inmiddels 22 voedselredders actief om voedsel dat over is in supermarkten naar sociale initiatieven te brengen, waar er alvorens maaltijden van worden gekookt. Er wordt samengewerkt met 11 supermarkten en 11 bestemmingen. Tussen februari 2024 en juni 2024 zijn 2910 kratjes voedsel gered, dit zijn 116.400 maaltijden. Dat betekent dat er 72 750 kilo CO2 is bespaard. In 2023 en 2024 werden maandelijks bijna 11.000 maaltijden gered.

Conclusie

Hoewel voedselbeleid vaak met barrières te maken heeft, kunnen deze juist kansen bieden voor innovatie en samenwerking. Met de juiste aanpak kunnen gemeentes voedsel gebruiken als een krachtig middel om gezondheid, duurzaamheid en economische vitaliteit te bevorderen. Door in kansen te denken, de juiste samenwerkingen aan te gaan, en beschikbare bronnen te benutten, kun je voedsel een centrale plek geven in het gemeentebestuur en bijdragen aan een gezonde, duurzame gemeente.

5. Actie!

Gefeliciteerd, je hebt de module doorlopen en bent nu klaar om voedselstrategie binnen jouw gemeente of regio op de kaart te zetten! Dit is pas het begin van een boeiende reis waarin voedsel als middel kan dienen om gezondheid, duurzaamheid, sociale cohesie en economische vitaliteit te bevorderen. De weg naar een succesvolle voedselstrategie kent uitdagingen, maar zoals je in de voorgaande hoofdstukken hebt geleerd, biedt het ook talloze kansen.

Nu is het tijd om in actie te komen. Gebruik de inzichten die je hebt opgedaan en zet concrete stappen met jouw team, netwerk en lokale partners. Vergeet niet dat voedsel een verbindend thema is, waarbij samenwerking en gedeelde ambities essentieel zijn. Of je nu begint met een kleinschalig project of een grotere strategie, elk initiatief kan een verschil maken.

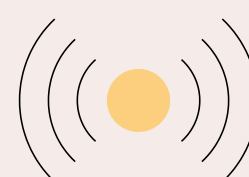
Om je verder te inspireren en te ondersteunen, vind je hieronder een lijst van boeken, podcasts en films die je kunnen helpen om jouw kennis over voedselbeleid te verdiepen en nieuwe ideeën op te doen. Deze bronnen zijn geselecteerd om je een breder perspectief te geven op de verschillende aspecten van voedsel, van gezondheid tot duurzaamheid, en van productie tot consumptie.

Deze bronnen kunnen jou en je collega's helpen om geïnspireerd te blijven en nieuwe inzichten te krijgen. Heb je na het lezen van deze module vragen of wil je sparren over de volgende stappen? Neem dan contact op met de MRA-directie of een van je netwerkpartners. Samen werken we aan een gezonder, duurzamer en eerlijker voedselsysteem.

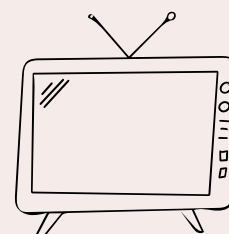
Boeken

- De hongerige stad (the hungry city) – Carolyn steel
- Sitopie (sitopia) – Carolyn Steel
- Regeneration – Paul Hawken
- De vlecht van heilig grass (braiding sweetgrass) – Robin Wall Kimmerer
- Eet eens een wasbeer – Joël Broekaert

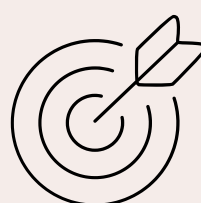
Podcasts

- Aan de slag met voedselbeleid – Katharina Prause

Films, tv series & documentaires

- Food for Thought – NTR
- Thank you for the rain
- Tomorrow
- My biggest little farm + my biggest little farm: the return
- Onder het maaiveld
- De voedsel BV
- Vogels kun je niet melken
- Chef's Table – Jeong Kwan: Aflevering 1 van seizoen 3 (Netflix-serie)
- Joël Lokaal (tv-programma)

Voedselstrategieën

- Amsterdam: Voedselstrategie Amsterdam
- Almere: Groen & Gezond Almere
- Ede: Food & Veluwe
- Groningen: Voedsel & Eiwittransitie

Colofon

Dit document is tot stand gekomen door een samenwerking tussen verschillende partijen: de MRA-directie, stichting Voedsel Verbindt, de VU, de gemeente Almere en de gemeente Amsterdam onder het Europese onderzoeks-project foodCLIC.

De inhoud van de module is gebaseerd op de wensen van deelnemende gemeenten (16 in totaal) in de Metropoolregio Amsterdam.